

הרב יוסף מאיר סאפרין

טעמי הלכות אמירת קדיש (ד)

א. בענין מהות הקדיש - ב. בדעת הרמב"ם במהות הקדיש והמסתעף להלכה לענין קדיש אחר תורה שבכתב ותושבע"פ - ג. בדעת הרמב"ם במהות הקדיש והמסתעף לענין קדיש שלפני תפילות מנחה ערבית ומוסף - ד. במהות החצי קדיש - ה. בענין קדיש תתקבל - ו. בענין הקדיש שאחר קריאת התורה - ז. בענין קדיש דלפני שמו"ע דערבית - ח. קדיש דעתיד לחדתא - ט. עיונים בדברי רבנו הרוקח

המשך פרק ו (מגליון קצ"ט)

קדיש דקריאת התורה (ב)

ד

קדיש דקרה"ת בשחרית דתשעה באב לפני ההפטרה או לאחריה

(א) הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע (סי' תקנט רמ"א סק"ד) תמה על מה שנוהגים בשחרית דט"ב לומר את הקדיש לאחר קרה"ת לפני ההפטרה.¹

ותמצית דברי הגרעק"א דחובת המפטיר לעלות לתורה תחילה מפני כבוד התורה (מגילה כג.), כדי שלא יהא נראה שהמפטיר הקורא בנביא שוה בחשיבותו לעולים לקרות בתורה ולכך יקרא גם המפטיר תחילה בתורה.

1 דזה לשון הגרעק"א: 'מימי תמחתי על שראיתי הנחוג (- בשחרית דט"ב) שאומרים קדיש אחר שקרא השלישי בתורה קודם שאומרים ההפטרה, הא מבואר דהמפטיר צריך לקרות בתורה תחילה, שלא יהא כבוד ההפטרה ככבוד התורה לעלות בשביל ההפטרה לחוד, אלא דמדינא השביעי הוא המפטיר דמפטיר עולה למנין הקרואים, אלא כיון דמוסיפין בשבת (וכן ביו"ט יש דעות) עבדי ככולי עלמא לקרות מנין הקרואים זולת המפטיר, אבל עכ"פ המפטיר צריך שיקרא בתורה תחילה.

וואם כן אם מפסיקים בקדיש כשאומר אח"כ ההפטרה והוי כעולה להפטרה לחוד ויהיה הכרחי לעלות אחר לקרות בתורה ולהפטיר, ומה"ט כתב המג"א סי' רפב סקט"ז אההיא דהתם יפטיר מי שעולה לשביעי ואל יאמר הקדיש אחריו, וא"כ מה בין אם השביעי הוא המפטיר דאין מפסיקין בקדיש לקריאתו לאמירת ההפטרה, ומה בין ט"ב דהשלישי הוא המפטיר שיאמרו קדיש.

ומצאתי במנהגים כתב כן לומר קדיש קודם אמירת ההפטרה, וכן ראיתי בלבוש (תקנט ס"ד) וכתב הטעם שלא לומר הקדיש קודם קריאת השלישי כיון דעדיין לא נגמר מנין הקרואים ע"ש, אבל מכל מקום אינו מעלה ארוכה על אמירת הקדיש בין קריאה לאמירת ההפטרה.

ולא מלאני לבי לבטל המנהג, ותהלה לקל מצאתי היום בתשובת הר"י מינץ שנשאל על מה אין נוהגים לומר קדיש בט"ב וכן ביוה"כ במנחה אחר קריאת השלישי קודם אמירת ההפטרה, והשיב כדברים הנ"ל דאי אפשר לומר הקדיש דהוי הפסק, ויהיה הכרחי לעלות עוד לקרות בתורה ולהפטיר וזהו אי אפשר ע"ש, הנראה דהמנהג היה שלא לומר הקדיש עד שעמד השואל אמאי אין אומרים הקדיש.

ולענ"ד כך הוא מעיקר הדין לומר בט"ב הקדיש אחר אמירת ההפטרה, דהקדיש קאי על קריאת התורה וההפטרה לא הוי הפסק כמ"ש המג"א סי' רפב סקט"ו, ובמנחה יוה"כ הקדיש שאומרים מיד אחר הקריאה לפני התיבה קודם תפלת מנחה עולה על הקריאה.

ומהאי טעמא הייתי נהוג בהיותי בק"ק פרידלנד שהמנהג שבמנחה הולכים קצתם לבית הכנסת וטא לקרות שם בתורה, לומר קדיש אחר אמירת ההפטרה, כיון דאין מתפללין שם מנחה והולכים לחזרה לביהכ"נ הוי הפסק, ולא קאי הקדיש של תפלת מנחה על הקריאה, וה"נ בט"ב שאומרים הקינות אחר הקריאה הוי הפסק הרבה וראוי לומר קדיש אחר קריאת הפטרה, עכ"ל הגרעק"א.

אולם אמירת קדיש נחשבת להפסק וגמר הענין דקרה"ת, ואם אמרו קדיש נחשבת ההפטרה כענין בפני עצמו ואין ניכר שעליית המפטיר לקרא בתורה לפני קדיש יש לה שייכות עם אמירת ההפטרה שלאחר הקדיש, ואם כן יש לחוש שוב לכבוד התורה שיאמרו שהקריאה בנביא שוה לקריאה בתורה, ולכן אין לומר קדיש בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה, ואם אמרו קדיש יצטרך המפטיר לעלות שוב לקרות בתורה לאחר קדיש מפני כבוד התורה, ולפי"ז בקרה"ת בשחרית דט"ב צריך לומר את הקדיש לאחר קריאת ההפטרה.

וכן נקטו להלכה הגרי"י פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' ס"ג הערות על משנ"ב סי' תקנט ס"ד) והגר"ע יוסף (חזון עובדיה ד' תעניות עמ' שפב סי"ג).

ועתה נבא העיר"ה להביט אל מקור הדין ומחצבתו, ולבסס מנהג ישראל שבקרה"ת בשחרית דט"ב אומרים קדיש לפני קריאת ההפטרה.

הריב"ש - קדיש מחייב לעלות שוב לתורה מפני כבוד התורה

(ב) כתב הריב"ש (סי' קיב) בזה"ל עוד כתבת וכו' וקרה מקרה שיום שבת חזון לא היה מי שיודע להפטיר אלא אחד שעלה בקריאת התורה, ועלו יותר מז', וזולתו לא היה מצוי אז לדעת לקונן, ואמרת שלא יצטרך לחזור לברך ולקרות בתורה אחר שקרא תחלה בכלל העולים ולא תהיה ברכה לבטלה, אם נעשה כהוגן ויסכים האדון ידיעני וישמח לבי ויגל כבודי.

תשובה ... ולענין שאלתך נראה שכיון שהש"צ הפסיק בקדיש אחר הקוראים שהמפטיר אחר כן אף אם הוא מאותן שקראו בתורה צריך לחזור ולקרות משום כבוד התורה, דהא איכא למיגזר משום הנכנסין שלא ראוהו קורא בתורה ויאמרו שאין המפטיר צריך לקרות בתורה וכו'.² ובשלמא אם המפטיר הוא אותו שקרא אחרון היה אפשר לומר שלא יחזור לקרות ולברך, אף על פי שהפסיקו בקדיש בין קריאת התורה לקריאת ההפטרה בדבזמן מועט לא חיישינן משום הנכנסין. וגם בזה יש לדון, כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה. אבל כשאחד מן העולים האחרים הוא מפטיר אין ספק אצלי שצריך לחזור לקרות ולברך, עכ"ל הריב"ש.

וכוונת הריב"ש דהנה בשבת חזון נוהגים להעלות להפטרה אחד היודע לקונן, אולם קרה המקרה שלאחר שאמרו קדיש ראו שאין בציבור מי שיודע לקונן אלא אחד מאלו שכבר עלה לתורה, ונסתפק השואל דמאן יימר שהמפטיר צריך לעלות לתורה בסמוך לקריאת ההפטרה, דשמא כיון שכבר עלה לתורה במנין העולים די בכך לסלק החשש דכבוד התורה, וא"כ זה שיודע לקונן לא יצטרך לעלות שוב לתורה ולגרום לברכה לבטלה.

על כך השיב הריב"ש דודאי צריך המפטיר לעלות שוב לתורה, דיש כאן חשש הנכנסים שיכנסו בסמוך לקריאת ההפטרה והם לא ראו שכבר עלה המפטיר לתורה, ויאמרו שהמפטיר אינו צריך לקרוא בתורה תחילה וחזר החשש דכבוד התורה למקומו.

עוד הוסיף הריב"ש דיש להסתפק באופן שלאחר קדיש הבחינו שרק העולה השביעי יודע לקונן, דאפשר דאי"צ לחוש לנכנסים בזמן מועט כאמירת קדיש, אולם הריב"ש מסיים דגם

2 המשך לשון תשובת הריב"ש "...ומעתה אין בזה משום ברכה לבטלה, כמו שאין משום ברכה לבטלה כשמברכין כל אחד מן העולים לפנייה ולאחריה, אף על פי שמן הדין לא היה לברך, אלא פותח מברך לפנייה וחותם מברך לאחריה, אלא שכיון דתקנו רבנן שכל אחד מברך לפנייה ולאחריה גזרה משום הנכנסין ומשום היוצאין אין כאן ברכה לבטלה, הכי נמי דכותה...".

בזה יש לדון שיצטרך המפטיר לעלות שוב, שכן אין דרך להפסיק בקדיש בין קריאת התורה להפטרה (יתבאר לקמן).

האור זרוע - אין לומר קדיש כשהשביעי יפטיר

(ג) גם באור זרוע כתב כעין דברי הריב"ש, דו"ל האור זרוע (הלכות שבת סי' מג):

הלכך הואיל ופסקנו שהמפטיר עולה, אם קורא הש"ץ כל ז' ובעודו קורא עם השביעי זוכר שאין מי שיודע לומר ההפטרה כי אם זה השביעי, אל יאמר קדיש אחריו אלא יפטיר זה השביעי ואינו קורא עמו פעם שנית.

ואם כבר אמר קדיש הרי אותו השביעי חוזר וקורא בתורה ומפטיר, ואם לא היה משבעה הקוראים בתורה וידוע להפטיר מוטב שיפטיר הוא שעדיין לא קרא ואל יפטיר אותו שכבר קרא, עכ"ל האור זרוע.

היינו דבתשובת הריב"ש מיירי באופן דכבר אמרו קדיש דבזה צריך המפטיר לעלות שוב לקרות בתורה (ואפילו השביעי), ובאור זרוע מוסיף דבאופן שלא אמרו עדיין הקדיש אחר קריאת השביעי, בזה אל יאמרו קדיש וכנ"ל שהקדיש יגרום לכך שהמפטיר יצטרך לעלות שוב מפני כבוד התורה, אלא השביעי יתחיל תיכף באמירת ההפטרה.

הדין להלכה והטעם שאף השביעי צריך לעלות שוב לתורה לאחר הקדיש

(ד) להלכה נפסק בשו"ע בזה"ל (רפב ס"ה) אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר ש"צ קדיש אחר קריאת הפרשה, זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחלה וסוף. הגה אבל אם לא אמר קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע, ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (א"ז), עכ"ל.

היינו דהמחבר הביא דעת הריב"ש דאם כבר אמרו קדיש צריך המפטיר לעלות שוב לתורה מפני כבוד התורה, והרמ"א הוסיף את דברי האור זרוע שאם עדיין לא אמרו קדיש אל יאמרו קדיש אלא השביעי יפטיר.

ועי"ש בט"ז (סק"ה) ובמג"א (סקט"ו) שדייקו מסתימת לשון המחבר שכתב 'אחד מאותם שעלו לתורה' דהכונה לכל העולים, דאף אם כבר אמרו קדיש אזי אף אם רק השביעי הוא היודע להפטיר יצטרך לעלות שוב לתורה מפני כבוד התורה.

(ה) ובטעם הדבר נחלקו האחרונים, דהט"ז והמג"א כתבו דהשביעי צריך לעלות שוב מפני חשש הנכנסין, אולם המעיין בתשובת הריב"ש יראה שנסתפק בזה אם בזמן מועט כאמירת הקדיש יש לחוש לנכנסין.

ואולי ס"ל להט"ז והמג"א דכיון דבתחילת לשון הריב"ש סתם בפשיטות 'שכיון שהש"צ הפסיק בקדיש אחר הקוראים, שהמפטיר אחר כן אף אם הוא מאותן שקראו בתורה צריך לחזור ולקרות משום כבוד התורה', ולא חילק בין השביעי לשאר העולים, אם כן מה שחזר ונסתפק בעליית השביעי אינו אלא כמעלה ארוכה לבאר שיש מקום להסתפק בזה, אבל לא נתכוין לשנות טעמו בזה.

ואפשר עוד דס"ל דאף דהריב"ש נסתפק בגוף הדין אם יש לחוש לנכנסין בשעת הקדיש, אולם עכ"פ להאור"ז ודאי פשיטא ליה דאין להפסיק בקדיש, שהרי כתב דאם השביעי צריך להפטיר לא יאמרו קדיש לפני ההפטרה, ומדס"ל דאין להפסיק ולומר קדיש ש"מ דאם כבר אמרו קדיש הוי הפסק וצריך השביעי לעלות שוב לתורה.

ו) אולם עיין בלבוש (שם) שכתב דזה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות בתורה ולברך תחלה וסוף 'שהרי היא קריאה חדשה שהפסיק בקדיש' ולא הזכיר כלל חשש הנכנסין, וביאר באליה רבה דהלבוש ס"ל דאכן דאין לחוש לנכנסין בזמן מועט כאמירת הקדיש ואפ"ה צריך השביעי לעלות שוב אם כבר אמרו קדיש, לפי שהקדיש נחשב בכל מקום כגמר וסילוק הענין, ולכן אם הפסיקו בקדיש לאחר קריאת התורה נראית ההפטרה כקריאה חדשה וכענין בפני עצמו, ואין ניכר שעליית המפטיר לתורה לפני קדיש יש לה שייכות עם מה שהוא אומר עתה את ההפטרה, וא"כ יש כאן חשש דכבוד התורה, ולכן צריך המפטיר לעלות לתורה שוב לאחר הקדיש.³

עוד הוסיף באליה רבה לבאר דאף הריב"ש לכך נתכוין דלענין השביעי יש להסתפק אם הוא צריך לחזור ולקרות 'דבזמן מועט לא חיישינן משום הנכנסין', אולם גם בזה יש לדון מטעם אחר 'כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה' באמירת קדיש, שכן עצם אמירת הקדיש הוא הפסק, ולכן אם יאמרו עתה קדיש יהא נראה כאילו נסתיימה קריאת התורה ואין ניכר שעליית השביעי לפני קדיש יש לה שייכות עם קריאת ההפטרה⁴, ועי"ש בפמ"ג (מש"ז סק"ה) דמשמע ג"כ דס"ל דהריב"ש נתכוין לומר ב' טעמים לכך שהשביעי צריך לעלות שוב לאחר הקדיש.

וכן משמע קצת דס"ל להגרעק"א דעיקר הטעם אינו משום חשש הנכנסין, שכן כתב (תקנת הגהת רמ"א ס"ד הוב"ד בראש המאמר) בזה"ל 'ואם כן אם מפסיקים בקדיש כשאומר אח"כ ההפטרה והוי כעולה להפטרה לחוד, ויהיה הכרחי לעלות אחר לקרות בתורה ולהפטיר', ומשמע דעצם הקדיש גורם שהמפטיר 'הוי כעולה להפטרה לחוד', היינו דמצד המפטיר עצמו יש חיוב לעלות שוב לתורה מפני שע"י הקדיש המפסיק בין קרה"ת להפטרה הוא נראה כעולה להפטרה לחוד, ולא רק מפני חשש הנכנסין שלא ידעו שכבר עלה לתורה.⁵

הר"י מינאש - כשהמפטיר ממנין העולים ביטלו את הקדיש

ז) גם בשו"ת הר"י מינאש כתב שאין להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר בתורה לאמירת ההפטרה, דזה לשונו (סי' פט).

וששאלת מפני מה תקנו לומר קדיש בשבתות ויום טוב אחר שקראו בתורה ולא תקנו כן בב' וה', ואם היה זה כדי להפסיק בו בין הקריאה שהחיוב בה מן התורה ובין קריאת המפטיר שהיא מדרבנן⁶, הנה במנחת יוה"ך וט"ב השלישי מפטיר ואינו מפסיק ביניהם בקדיש.

3 ואין לפרש דמש"כ הלבוש שהרי היא קריאה חדשה שהפסיק בקדיש שכוונתו לבאר דמטעם זה צריך המפטיר לחזור ולברך על קריאתו ואי"ז ברכה לבטלה שכן הקדיש הוי הפסק בין שני הקריאות, דהא עיין בריב"ש שכתב טעם הגון על כך שחוזרים לברך ברכות התורה (א"ר שם).

4 יל"ע קצת בלשון הריב"ש שכתב 'כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה' דמשמע דכיון דאין דרך להפסיק לכן אם הפסיקו יש בזה שינוי מן הרגילות וצריך לעלות שוב לתורה, אבל לביאורו של האליה רבה דעצם הקדיש הוי הפסק לענין שההפטרה הוי כקריאה חדשה הו"ל להריב"ש למימר 'כיון שאין להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה' ודו"ק.

5 ועיין מהרי"ץ (תכלאל עץ חיים דף קסג.) שכתב דמנהג תימן שביום שמוציאין ב' ס"ת אין אומרים קדיש לאחר הקריאה בס"ת הב' 'דכשקורא המפטיר בפרשת המוספין שהוא גם כן עולה במקום חזרת הקריאה בתורה בשאר שבתות השנה, אם אומר קדיש אחריו הוי סילוק וכשקורא אח"כ או בנביא הוי כחולק רשות לעצמו, וא"כ בטל לה לתקנת חז"ל שתקנו לחזור לקרות בתורה מפני כבוד התורה', עכ"ל.

הרי דגם הוא נקט שעצם אמירת הקדיש הוי סילוק לענין המפטיר בנביא הוא כחולק רשות לעצמו ולא רק משום חשש הנכנסין.

6 נראה דלאו דוקא, אלא ר"ל דקריאת התורה הוא חיוב מכח התקנה של נביאים, וקריאת ההפטרה אינה אלא שנתקנה בזמן השמר, ונשאת התקנה, וקורין בתורה תחילה, ולא דמי לקריאת התורה של חיוב (ברכ"י קמג א).

תשובה. מה שחייבו לומר קדיש בשבתות וימים טובים אחר קריאת ס"ת הוא משום דאיכא נביא, כדי להפסיק בו בין הקריאה בתורה ובין הקריאה בנביא, ולפי שאין נביא בב' וה' אין אנו צריכים לקדיש.

ומה שחייבו במנחת יום הכיפורים ובתשעה באב דאיכא נביא שלא יפסיק בין הקריאה בתורה ובין הקריאה בנביא בקדיש, הוא לפי שהתקינו שיהא הקורא בנביא קורא בתורה תחילה ואחר כך יקרא בנביא, וזה כבוד לתורה שלא יראה שדחה את התורה ועבר מעליה ואין מגמת פניו אלא לקרות בנביא לבד ושאינו צריך לתורה, ולהיות שהקוראים בתורה ביוה"כ ובט"ב הם שלשה בלבד ואמרו (מגילה כא.) שאין מוסיפין עליהם, אם באנו לומר קדיש אחר הקריאה בתורה ואח"כ יקרא בנביא היו נוספים הקוראים בתורה וכו'.

וזה⁷ לא ישלם לנו אלא אם כן אינו מפסיק ביניהם בקדיש, שאם הפסיק ביניהם בקדיש אז היתה קריאתו הראשונה כבר נגמרה ושב להיות כשאר העם, ואפילו שהיה מפטיר היה מחוייב להקדים ולקרוא בתורה ואח"כ יפטיר בנביא, ולסיבה זו תיקנו שלא לומר קדיש במנחת יוה"כ ובתשעה באב בין התורה והנביא, עכ"ל הר"י מיגאש.⁸

ולמדנו מדברי הר"י מיגאש דאף דאומרים קדיש בכל יום שיש בו הפטרה כדי להפסיק בין קרה"ת להפטרה, אולם במנחת יוה"כ וט"ב ביטלו את הקדיש, לפי שאם יאמרו קדיש בין קריאת התורה להפטרה אז היתה קריאתו בתורה נגמרה כבר ושב להיות כשאר העם, ויצטרכו להעלות אחר הקדיש את הרביעי למפטיר או שהשלישי יעלה שוב לקרות בתורה, וכיון שבמנחת התעניות אין מוסיפין על מנין ג' עולים הוצרכו לבטל את אמירת הקדיש לגמרי כדי שלא לגרום שיצטרכו להוסיף על מנין העולים.

וענין תחזינה מישרים דאף הר"י מיגאש ס"ל כביאור האליה רבה בדברי הריב"ש והלבוש, שע"י אמירת הקדיש הוי קריאת ההפטרה כענין בפני עצמו וכקריאה חדשה ואין ניכר שעליית המפטיר בתורה לפני קדיש יש לה שייכות עם קריאת ההפטרה ולכן ביטלו את הקדיש (ולא נזכר בדברי הר"י מיגאש חשש הנכנסין כלל).

אולם מש"כ הר"י מיגאש שבכה"ג ביטלו את הקדיש, לא קיי"ל כוותיה בזה אלא שבמנחת התעניות מאחרים את הקדיש ואין אומרים אותו תיכף לאחר קרה"ת כי אם לאחר ההפטרה כדי לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש, וההפטרה אינה נחשבת כהפסק בין קרה"ת לקדיש, ולא שביטלו את הקדיש אלא שאיחרו לאמרו לפני התיבה.⁹

חידושו של המג"א - לומר את הקדיש לאחר ההפטרה

(ח) להלכה אכן נקטו הפוסקים (רפב ט"ז סק"ה מג"א סקט"ו) שאם השביעי יפטיר לא יאמרו את הקדיש בין קרה"ת להפטרה, וכדעת הריב"ש והר"י מיגאש והאור זרוע הנ"ל.¹⁰

7 היינו דין זה דאין מוסיפין על ג' עולים, לא ישלם וכו'.

8 ולמדנו מדברי הר"י מיגאש שבזמנו ובמקומו לא נהגו לומר קדיש לאחר קרה"ת בשני וחמישי כי אם ביום שיש בו הפטרה, ולכן הוא מבאר שאומרים קדיש כדי להפסיק בין קריאת התורה שהיא עיקר החיוב ובין ההפטרה.

ולענין דינא לא קיי"ל כוותיה אלא אומרים קדיש אחר כל קרה"ת, ומקורו קדום במסכת סופרים (פכ"א ה"ו) ובסדר רע"ג (סי' ק"א) ובשבלי הלקט (סי' עט) וברמב"ם (סדר התפילות), וטעם אמירת קדיש זה הוא עפ"י מש"כ הגאונים הובא בשבלי הלקט (סי' ח) דבכל מקום שאומרים פסוקים יש לומר קדיש, לפי שאין לך כל תיבה ואות שבתורה שאין שם המפורש יוצא ממנו ולכך נהגו לקדש.

9 מג"א (רצ"ב סק"ב).

10 ובחכמת שלמה להגר"ש קלוגר (בגליון השו"ע) כתב לחלק דהמג"א מיירי רק באופן שהשביעי כבר נסתלק מן הבימה לפני קדיש או לאחריו, דאז יש חשש נכנסין שיראו שהשביעי עולה שוב לבימה לאחר הקדיש

אולם (שם) המג"א הוסיף לחדש שבכהאי גוונא יאמרו את הקדיש של קריאת התורה לאחר אמירת ההפטרה, דהנה עצם קריאת התורה מחויבת בקדיש וכפי שנוהגים לומר קדיש אף אחר קרה"ת דחול¹¹, אלא שבכל שבת מקדימים לומר את הקדיש לפני קריאת המפטיר בתורה להודיע שהמפטיר אינו מן המניין¹², אולם בכה"ג שהשביעי הוא המפטיר ואין להפסיק בקדיש בין קריאתו בתורה לאמירת ההפטרה וכו"ל, ולכך יש להשלים את הקדיש ולאמרו לאחר ההפטרה, ואמירת ההפטרה אינה נחשבת להפסק בין קרה"ת לקדיש שהרי ההפטרה היא מענין הקריאה וטפילה אליה.

וחידוש זה מבית מדרשו של המג"א הוא, שכן כפי שנתבאר מיירי הריב"ש שלאחר הקדיש הבחינו שרק השביעי יודע להפטיר, ואף האו"ז דמיירי באופן שעדיין לא אמרו קדיש אולם האו"ז לא הזכיר בדבריו שישלימו את הקדיש לאחר ההפטרה, וביותר דלהר"י מיגאש ודאי דאין לומר קדיש אחר קריאת ההפטרה, שכן לשיטתו אין כלל חיוב לומר קדיש על קרה"ת ולכן אין אומרים קדיש בקרה"ת דחול, דרך ביום שיש בו הפטרה אומרים קדיש כדי להפסיק בין קרה"ת להפטרה, אבל לאחר אמירת ההפטרה אין כל סיבה לומר קדיש וכלשון הר"י מיגאש 'תקנו שלא להפסיק בקדיש', וא"כ השלמת הקדיש לאחר ההפטרה חידושו של המג"א הוא.

הפמ"ג הוסיף למנות אופנים נוספים שבהם יאמרו את הקדיש לאחר רק ההפטרה, א. אם שכחו לומר קדיש לאחר השביעי ונזכרו לאחר קריאת המפטיר יאמרו קדיש לאחר ההפטרה (שם א"א סקט"ז), ב. אם יודעים לכתחילה שיש כאן רק שבעה היודעים לברך ברכות התורה יפטיר השביעי ויאמרו קדיש לאחר ההפטרה (שם סק"ז), וכל אלו נפסקו במשנ"ב להלכה (שם סקכ"ט).

קושיית הגרעק"א - בשחרית דט"ב יש לומר קדיש לאחר ההפטרה

ט) ובזה יתבאר קושיית הגרעק"א המובאת בריש דברינו, דכיון דס"ל לכל הראשונים הנ"ל דאין להפסיק בקדיש בין קריאת התורה להפטרה לפי שאם יאמרו יצטרך המפטיר לעלות שוב לתורה אחרי הקדיש מפני כבוד התורה, א"כ בשחרית דט"ב [אף שאין אומרים קדיש לפני עליית המפטיר כיון שהמפטיר הוא ממנין העולים (מג"א רפב סקי"ג), אולם כמו כן] אין לומר קדיש בין עליית המפטיר לקריאת ההפטרה, ובפרט לפי מש"כ המג"א דכשהמפטיר מן המנין יאמרו קדיש אחר קריאת ההפטרה הכא נמי יאמרו קדיש לאחר ההפטרה.¹³

לאמירת ההפטרה ולא ידעו שכבר קרא בתורה, אבל אם השביעי עומד עדיין על הבימה ידעו אף הנכנסין שכבר קרא בתורה.

אולם סברא זו מועלת רק למאן דחייש לנכנסין, אבל לדעת הר"י מיגאש והלבוש והגרעק"א דעצם אמירת הקדיש הוא גמר ענין והפסק וקריאת ההפטרה הוי ענין בפני עצמו, א"כ אין מועיל לזה מה שהשביעי עומד עדיין על הבימה.

11 וכדלעיל הערה ח.

12 עי' לעיל סי' א אות א-ג ובהערות שם.

13 ומה שכתב הגרעק"א שמצא בשו"ת הר"י מינץ לא נמצא שם, ורגליים לדבר שכוונתו לשו"ת הר"י מיגאש. ומש"כ תהלה לקל מצא שם, אף שלמעשה לא הנהיג כן כמ"ש בעצמו, ובפרט לפי מה שנתבאר שהר"י מיגאש ס"ל דביטלו קדיש זה משא"כ להגרעק"א איחרו קדיש זה.

נראה דהגרעק"א נתכוין לדחות בזה דאל יעלה על דעתך לתרץ ולחלק דהריב"ש והאו"ז מיירי דוקא בקרה"ת דשבת שכן אם ישנו משאר השבתות שבהם אומרים קדיש לפני קריאת המפטיר בזה יהא נראה כהפסק אמירת הקדיש לפני ההפטרה, אבל בימים שנהגו בהם מנהג קבוע לומר קדיש בין המפטיר להפטרות בזה לא חיישין, קמ"ל דהר"י מיגאש ס"ל דבמנחת התעניות ביטלו את הקדיש שבין קרה"ת להפטרה אף שעושים כן באופן קבוע.

ומשמע מדברי הגרעק"א שהוא עצמו לא אבה לשנות מנהג העולם לומר את הקדיש לאחר קרה"ת, וכפי שכתב שלא מלאו ליבו לבטל את המנהג, אולם אך רק זאת במנחת התעניות [שבהם ממילא נהוג לומר את הקדיש לאחר ההפטרה לפני תחילת שמו"ע כדי לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש, וההפטרה אינה נחשבת הפסק לפי שהיא טפילה אל הקריאה ובטילה אליה (עי' מג"א רצב סק"ב)], שבעירו פרידלנד נהגו שקורין בתורה בבית הכנסת זוטא וחוזרים לתפילה בבית המדרש, אולם ישנה חובת קדיש על קריאת התורה בפני עצמה שכן ההליכה מביהכ"נ זוטא לביהמ"ד הוי הפסק, בכה"ג דוקא הורה הגרעק"א לומר את הקדיש לאחר קריאת ההפטרה משום שאין בזה ביטול מנהג קדום.

מנהג עדות המזרח לומר ב' קדישים ביום שיש בו ב' ס"ת

(י) אולם תמיהתו זו של הגרעק"א על מנהג אשכנז בשחרית דט"כ יש בה גם כדי לתמוה על מנהג עדות המזרח בכל יום שמוציאים בו ב' או ג' ס"ת.

דהנה מנהג ארץ ספרד מלפנים שביום שמוציאים ב' ס"ת (וכגון בשבת ר"ח וד' פרשיות וכן בכל המועדים) אומרים ב' פעמים קדיש, הראשון לאחר גמר קריאת השביעי בס"ת הראשון וקדיש השני תיכף לאחר קריאת המפטיר בס"ת השני, אך הנה לפי מה שנתבאר אין להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר לאמירת ההפטרה, וא"כ צ"ב איך אפשר לומר את הקדיש השני לפני אמירת ההפטרה.

דזה לשון התשב"ץ (ח"ג סי' ש"כ) כשחל ר"ח בשבת אחר שהשלים השביעי הפרשה אומר קדיש ככל שבתות השנה והמפטיר קורא פרשת ר"ח וכו', ואחריו אומרים קדיש שני שזאת הקריאה אינה נקראת מפטיר כמו בכל שבת שאינה אלא מפני כבוד התורה אבל היא חובה ואומרים עליה קדיש, והוא הדין לכל יום שיש בו שני ספרים כמו ברגלים ויוה"כ שאומר קדיש על הראשון וקדיש על השני, עכ"ל.

ומשמע משיגרא דלישניה שאומרים את הקדיש השני תיכף לאחר קריאת המפטיר בס"ת הב'.

וכן משמע מלשון הרשב"ש (סי' תלא) מנהגנו (בשמח"ת) אנחנו הוא שקורין בראשון בפרשת זאת הברכה ה' כמשפט היום ומפסיק בקדיש, ובפרשת בראשית א' ומפסיק בקדיש, ואח"כ קורין בפרשת המוספין ואומר קדיש, עכ"ל, משמע דהקדיש הוא תיכף לאחר הקריאה בס"ת הג'.

וכן משמע באבודרהם (עמ' ריח) ומוציא שליח צבור שני ספרי תורות, וקורין באחד שבעה בסדר היום ובשני קורא מפטיר בשל ר"ח וכו', ואומר קדיש על כל ספר, ומפטיר בישעיה השמים כסאי, עכ"ל הרי לפנינו להדיא שהזכיר האבודרהם אמירת הקדיש השני לפני ההפטרה.

וראה בב"י שכתב (סי' רפב) ואנו בני ספרד נוהגים לומר קדיש בין ספר ראשון לשני וחוזרים ואומרים קדיש אחר קריאת ספר שני, ובראש חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים ג' ספרים אין אומרים קדיש אחר ספר ראשון, לפי שאין קורין בו אלא ששה וכיון שלא גמרו לקרות חובת היום שהם שבעה אין לומר קדיש עד אחר ספר שני, וכן חוזרים ואומרים קדיש אחר ספר שלישי, עכ"ל, משמע ג"כ משיגרת לשונו שאומרים את הקדיש תיכף לאחר הקריאה.

וכפי שנתבאר יש להקשות כקושיית הגרעק"א גם על מנהג ספרד הקדום, דהיאך שייך לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטרה והלא ע"י כן יצטרך המפטיר לקרא שוב בתורה מפני כבוד התורה.

האמנם לדעת הריב"ש והאור זרוע

אין לומר קדיש בין קריאת המפטיר לאמירת ההפטר

יא) אכן כמדומה שכל יסודו של הגרעק"א צריך בירור, שהרי מצאנו להדיא שבעלי השמועה בעצמם הלא הם הריב"ש והאור זרוע ס"ל דאפשר לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטר.

דהנה הריב"ש (סי' שכ"א) הביא ב' מנהגים לענין אמירת הקדיש ביום שיש בו ב' או ג' ס"ת, דמנהג מקומו היה כמנהג ספרד שאומרים קדיש על כל ספר וספר בפני עצמה, שכן כל קריאה מחויבת בקדיש בפני עצמו, ומנהג ברצלונה שבכה"ג אין אומרים קדיש אחר גמר הקריאה בס"ת הראשון כי אם לאחר קריאת המפטיר בס"ת הב', שאין לומר קדיש עד שיסיימו את כל הקריאות שהם חובה ליום.¹⁴

ומשיגרא דלישניה דהריב"ש משמע דאומרים את הקדיש תיכף לאחר הקריאה בכל ס"ת, ולא ציין שיש לימנע מלומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטר [ועכ"פ יאמרו את הקדיש של הס"ת הב' לאחר קריאת ההפטר] על פי מה שכתב הוא עצמו (סי' קיב) דהקדיש הוא הפסק בין קריאת המפטיר להפטר לענין שיצטרך המפטיר לעלות שוב לתורה.

ואם נפשך לומר דפשיטא ליה להריב"ש שיש לומר את הקדיש רק לאחר ההפטר ולרוב פשיטתו לא הזכירו, אולם הבט נא וראה מה שכתב שם בהמשך דבריו¹⁵ דבמנחת שבת ובמנחת יוה"כ מאחרין לומר קדיש דקרה"ת עד לפני התיבה, לפי שאם יאמרו קדיש תיכף אחר קרה"ת לא יוכלו לחזור ולומר קדיש לפני תפילת שמו"ע על בלי מה.¹⁶

והנה במנחת יוה"כ מפטירים בספר יונה, ואי ס"ל להריב"ש דמדינא צריך לומר קדיש לאחר ההפטר לפי שאין להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר לאמירת ההפטר, א"כ הלא מעיקר הדין אין לומר קדיש לפני אמירת ההפטר כי אם לאחריה כדי שלא יצטרך המפטיר לעלות שוב לתורה לאחר קדיש ולא רק מצד סמיכות הקדיש לתפילת שמו"ע, ולא הו"ל לכלול מנחת יוה"כ עם מנחת שבת שמאחרין בה הקדיש כדי לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש.

ועל כרחך דאף הריב"ש ס"ל דישנה מציאות לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטר וכמו שכתב לענין יום שיש בו ב' או ג' ס"ת, אלא שיש לעיין ולמצא טעמו ונימוקו מאי שנא

14 דז"ל הריב"ש, תשובה המנהג שאתה אומר שני קדישין בשני ספרי תורה אינו מנהג פשוט, אבל מנהג ארגוני הוא, וגם בארץ הזאת נוהגין כן. ואין להם הפרש בארץ הזאת בין יום טוב לחול המועד ולראש חודש וחנוכה יחד (-ר"ח טבת) שבכלן אומרים קדיש על כל ספר וספר. ואפילו ביום שמוציאין שלשה ספרים אומרים שלשה קדישין. רק שבשבת במנחה וכן ביום הכפורים מאחרין לומר קדיש עד לאחר שיחזירו ספר תורה למקומו, כדי לעמוד בתפלה מתוך הקדיש. שאם יאמרו קדיש מיד אחר קריאת התורה, לא יוכלו לחזור ולומר קדיש סמוך לתפלה על בלי מה, שהרי כבר אמרו אשרי קודם קריאת התורה, וכן במנחה של תעניות. אבל בחולו של מועד אומרים הקדיש מיד אחר קריאת התורה על כל ספר וספר, ואומרים אשרי וסדר קדושה ומחזירין ס"ת למקומו, וחוזרין ואומרים קדיש ומתפללין. וכן בר"ח וחנוכה אומר קדיש על כל ספר וספר ואומר אשרי וסדר קדושה, וחוזר ואומר קדיש אחר שיחזיר הספר למקומו וכו'.

אבל בברצלונה יש מנהג אחר שאין אומרים קדיש על כל ספר וספר, אלא אחר קריאת כל הספרים. ונראה לי שהוא המנהג היפה. דכיון שהמפטיר קורא בענינו של יום ועולה למנין הצריך ליום, אין להפסיק בקדיש בין הקורין בספר הראשון למפטיר הקורא בב', עכ"ל הנוגע לענינו.

15 הוב"ד בהערה הקודמת.

16 שכן ההפטר טפילה אל הקריאה ובטילה אליה ואין לחזור ולומר קדיש על ההפטר לחוד (מג"א רצב סק"ב).

יום שיש בו ב' ס"ת וכן מנחת התעניות שבהם אפשר לומר קדיש ומאי שנא כאשר השביעי הוא המפטיר שאין לומר קדיש לפני ההפטרה, ואי"ה לקמן יבואר קצת.

ועיין לקמן הערה יז דעת האור זרוע לענין קדיש דקרה"ת בשחרית דתשעה באב.

דעת שאר הראשונים אם יש לימנע מאמירת קדיש בין עליית המפטיר להפטרה

(יב) עוד יש להביא בזה וללקט כעמיר גורנה חבל נביאים מרבתינו הראשונים המתנבאים בסגנון אחד, שבאופנים מסויימים נוהגים לומר קדיש בין עליית המפטיר לאמירת ההפטרה. מחזור ויטרי, הראב"ד, והאורחות חיים - הנה במחזור ויטרי¹⁷ ובסדר רש"י¹⁸ הלא המה כולם ספרי דברי רש"י ותלמידיו מבואר דביום שיש ב' ס"ת כד' פרשיות וכל המועדים אין אומרים קדיש לאחר הקריאה בס"ת הראשון, כי אם לאחר קריאת המפטיר בס"ת הב' לפי שאף קריאת המוספין וד' פרשיות יש עליהם חובת קדיש.

וכן היא דעת הראב"ד (הוב"ד בשבלי הלקט סי' עט ובב"י סי' רפב) דביום שיש ב' ס"ת לא יקדיש החזן עד שיקרא בס"ת השניה משום פגם הס"ת השני, ולא הזכיר הראב"ד שיש לומר הקדיש לאחר ההפטרה¹⁹, וכן הוא באורחות חיים (הל' קריאת ס"ת אות נד).

הרמב"ן - בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' קל"א וח"ב סי' ע') כתב 'בגירונדא הם נוהגים כל שבתות השנה לקרות ששה, והמפטיר משלים הפרשה ואומרים קדיש, וקורין ההפטרה, ומנהג זה הוא מפי הרמב"ן ז"ל, עכ"ל'.

היינו דהשביעי היה מפטיר וכדינא דגמרא דהמפטיר עולה למנין שבעה, ואחר קריאת המפטיר היו אומרים קדיש וקוראים ההפטרה, הרי לנו דס"ל שאפשר לומר קדיש בין קריאת התורה להפטרה, (ועיין תוס' הרא"ש מגילה כג. ד"ה עשרים).

(יג) שבלי הלקט ובית יוסף - בשבלי הלקט (סי' עט) כתב דבמנחת התעניות אומרים קדיש בין קריאת התורה להפטרה, וחוזרים ואומרים קדיש לפני שמו"ע, דההפטרה חשיב הפסק לענין שיוכלו לומר ב' קדישים סמוכים זה לזה.

והב"י (ריש סי' רצב) הביא דברי שבלי הלקט בלא שום חולק, ועיין בשיירי כנה"ג (הגב"י שם) דמכך שהביא הב"י דברי שבלי הלקט בלי שום חולק ש"מ דכוותיה נהג למעשה²⁰.

טור ואבודרהם - הטור (סי' תקעט) והאבודרהם (עמ' רעז) כתבו דבתעניות שגזרין על הציבור על כל גזירה שלא תבא קורין בשחרית ברכות וקללות שבתות כהנים ואומרים קדיש עד לעילא ומפטירין (ירמיה יד) על דברי הבצרות, וש"מ דאומרים קדיש לפני ההפטרה.

הראשונים והאחרונים שכתבו דבשחרית דמ"ב יש לומר הקדיש לפני ההפטרה

(יד) ואכן כך מצינו להדיא שרבתינו הראשונים וכן ראשוני האחרונים כתבו להדיא שבשחרית דתשעה באב יש לומר את הקדיש לפני ההפטרה, ולא עלתה על דעת אחד מהם לומר קדיש לאחר ההפטרה כמ"ש הגרעק"א.

17 הוצאת אוצ"ה פ לענין יו"ט ראשון דפסח (עמ' תסז) ועוד.

18 בקרה"ת דר"ה (סי' קפ"ג) סוכות (רי"ח) פסח (תל"ו).

19 וכן יש לדייק ממה שהקשה הראב"ד אמאי לא חיישינן לפגם הס"ת הראשון אם יאמרו קדיש רק לאחר הס"ת השני עי"ש מה שתיקן, ומוכח מזה שאומרים קדיש תיכף לאחר הס"ת השני, דאי אומרים אותו לאחר ההפטרה א"כ הוא מופלג מס"ת השני כמו מס"ת הראשון ואין בזה משום פגם הראשון.

20 ועיין בטור (תקעט) דבתעניות שגזרין על הציבור קורין במנחה ויחל ואומרים קדיש עד לעילא ומפטירין שובה ישראל, ומוכח דס"ל כשבלי הלקט שאומרים קדיש בין לפני ההפטרה ובין לאחריה, אולם עיין בשיירי כנה"ג (רצב) שמחמת סתירה בדברי הלבוש הוכרח לדחוק בדברי הטור דהקדיש הוא לאחר ההפטרה לפני שמו"ע.

דכן מבואר להדיא בכלבו (סי' ס"ב) שבלי הלקט (סי' רסט) תניא רבתי (סי' ס) אבודרהם (עמ' רפה) מחזור ויטרי רוקח (סי' שיא) מנהגים ישנים מדורא (סוף ספר שערי דורא) הגהות אשרי (פ"ד דתענית סי' לח).

וכן בספרי רבותינו האחרונים הלא המה ספר המנהגים לר"א קלוזנר (סי' קלח) וספר המנהגים לר"א טירנא (עמ' פ"ג) מנהגי מהרי"ל (עמ' רנד) לבוש (תקנט ד) פרי מגדים (תקנט א"א סק"ו) ושוב בספר נועם מגדים (סי' יד) שערי אפרים (ש"ח סעי' צט) קיצוש"ע (סי' קכד ס"ג) סדור יעב"ץ (מהדורת אשכול ח"ב עמ' צ"א) דרך החיים (סי' קלד ס"ח).

וכן היא דעת הכף החיים, שכן על דברי המחבר (תקנט ד) שבת"ב קורין בתורה ציין הכה"ח (סק"מ) לדברי האבודרהם הכלבו הרוקח מהרי"ל לבוש ופמ"ג הלא המה רבותינו הנ"ל הסוברים שאומרים קדיש לפני ההפטרה.

וכאמור שכולם כאחד יעידון יגידון שמנהג ישראל בכל הדורות ובכל מקומות מושבותיהם לומר תמיד קדיש דקרה"ת לפני ההפטרה אף באופן שהמפטיר מן המנין, ולא מצינו באחד מהם הוראה כל שהיא לומר באיזה אופן את הקדיש לאחר אמירת ההפטרה כקושיית הגרעק"א.²¹

ומצינו רק שניים מן האחרונים שנקטו כדעת הגרעק"א הלא המה המנהגי מצרים (אות סב) ונהר מצרים (דף לח ע"א) שהביאו דמנהג מצרים שבקרה"ת דשחרית דתשעה באב אומרים קדיש לאחר ההפטרה.

דעת המג"א הפמ"ג והמשנ"ב לענין קדיש דקרה"ת בשחרית דט"ב

(טו) אף בדעת המג"א עצמו שחידש לומר את הקדיש לאחר ההפטרה מצינו מחלוקת בין הפמ"ג להמשנ"ב לענין זמן אמירת קדיש קרה"ת דשחרית דט"ב.

דהנה על דברי הרמ"א (רפב ס"ד) דבשבת אומרים קדיש קודם שעולה המפטיר, כתב המג"א (סקי"ג) בזה"ל ואומרים קדיש קודם, היינו בשבת, אבל בחול שהמפטיר ממנין אומרים קדיש אחר המפטיר, דאין אומרים קדיש עד שנשלם המנין, עכ"ל המג"א.

21 ואל יעלה על דעתך לומר שכל הפוסקים הנ"ל כתבו כן לענין ט"ב בשיגרא דלישנא ולא בדוקא, דהנה כתב הרוקח (שם) בזה"ל ימקדישין בבוקר אחר קרה"ת, לפי שאין לך כל דיבור ודיבור שבתורה שאין בו שם המפורש שאין אנו יודעין, לפיכך צריך להקדיש על אותו השם, ולפי שאין יכול להקדיש עכשיו לאלתר, כבשאר ימות החול שלא לאלתר לאחר חזרת התורה מקדישין, בלא שום פיסוק בינתיים לא תהלה לא שום דיבור כשעומדין להתפלל, אבל עכשיו שאין אומרים קדיש עד לאחר קינות וסדר קדושה, על כן יאמר קדיש אחר קרה"ת, עכ"ל.

היינו דהרוקח בא לציין בזאת דאף דבכל מנחת התעניות אין אומרים קדיש תיכף לאחר קרה"ת כי אם לאחר החזרת ס"ת להיכלו, זהו משום דעומדין תיכף להתפלל בלי שום הפסק וכלי אמירת שום מזמור, ומכיון שצריך לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש (עי' רוקח סי' שסב) דחו את הקדיש עד לפני שמו"ע, אבל בשחרית דט"ב שאין אומרים קדיש עד לאחר קינות וסדר קדושה - שהם הפסק שאינו מענין קרה"ת - צריך לומר קדיש תיכף לאחר קרה"ת דהיינו לפני ההפטרה.

ולכן כתב הרוקח הטעם דצריך לומר קדיש על קרה"ת לפי שאין לך כל דיבור וכו', היינו שלא תאמר דרך ביום שיש בו הפטרה ישנה חובת קדיש להודיע שהמפטיר אינו מן המנין, אלא אף בכל יום שיש בו קרה"ת ישנה חובת קדיש ומטעם הנ"ל, רק שבמנחת התעניות דחו אותה עד לאחר ההפטרה כאמור.

וכעין לשון זה איתא במנהגי מהרא"ק ובמנהגי רבי אייזיק טירנא ובמנהגים ישנים מדורא ובסדור יעב"ץ, ועיין לבוש שכתב באופן אחר קצת.

ועיין באור זרוע (סי' תט"ז) שכתב בזה"ל ולאחר קרה"ת אומר קדיש, לפי שאחר שיחזיר ס"ת לארון הקודש לא יאמר קדיש כדרך שאומר כל השנה אחר המפטיר בתענית, עכ"ל.

ואף שלא נזכרה אמירת ההפטרה בדבריו, אך על פי השוואת הלשון לכל האחרונים הנ"ל נראה דכוונתו לומר שמתעם זה יש לומר קדיש לפני ההפטרה ודו"ק.

ובפמ"ג ציין על אתר 'דהיינו בתשעה באב בסימן תקנ"ט ס"ד בלבוש', והנה בלבוש כתב שם דדוקא בשבת הקדימו לומר את הקדיש לפני עליית המפטיר להודיע שאינו ממנין העולים, אבל בשחרית דת"ב שהמפטיר מן המנין אין אומרים קדיש כי אם כאשר נשלם המנין, דהיינו תיכף אחר עליית השלישי לפני ההפטר, נמצא דהפמ"ג ס"ל דהמג"א בא לדייק בזה דשחרית דת"ב שונה משחרית דשבת בכך שאין אומרים קדיש לפני עליית המפטיר אלא לאחריו, אולם אומרים אותו לפני ההפטר וכמ"ש הלבוש.

הרי לנו דאף דהפמ"ג ס"ל כהמג"א דאם אירע שהשביעי צריך להפטיר בשבת יאמרו הקדיש לאחר ההפטר וכדלעיל אות ה, הרי שהוא עצמו מבאר דהמג"א ס"ל דבשחרית דתשעה באב אומרים קדיש לפני ההפטר ודלא כהגרעק"א, וטעמא בעי.

טז) אכן המשנ"ב הביא לשון המג"א עם הוספה זעירה דזה לשונו (שם סקכ"ו) אבל בחול שהמפטיר ממנין הקרואים אומרים קדיש אחר המפטיר [דהיינו אחר שמכניסין הס"ת להיכל] ולא קודם דאין אומרים קדיש עד שנשלם המנין, עכ"ל המשנ"ב.

היינו דהמשנ"ב ביאר דהמג"א מייירי במנחת התעניות²² שבהם אין אומרים קדיש תיכף לאחר קריאת התורה, כי אם לאחר שמפטירין ומכניסין ס"ת להיכל וכדי לעמוד בתפילת שמו"ע מתוך אמירת קדיש, ובוזה נתכוין המג"א לציין דדוקא בשבת הקדימו את הקדיש להודיע שהמפטיר אינו מן המנין אבל בתעניות שבימות החול שהמפטיר מן המנין א"כ אין לומר קדיש קודם שנשלם המנין, ולכך חלה חובת קדיש לאחר עליית המפטיר אבל ממתנים מלאמרו עד לאחר שמכניסין ס"ת להיכל.

אולם יש להעיר שהמשנ"ב בהלכות ט"ב נמנע ולא הזכיר מקום אמירת קדיש דקרה"ת אם לפני ההפטר או לאחריה, ואפשר דהמשנ"ב נסתפק בזה מכח קושייתו של הגרעק"א, אולם כפי שנתבאר הרי אף הגרעק"א עצמו לא אבה לשנות הנמנהג ולכן נמנע המשנ"ב מלהורות בזה הלכה למעשה אלא הניחו על המנהג הוותיק לומר קדיש לפני ההפטר, אכן בהלכות שבת ראה לנכון לבאר דברי המג"א באופן שלא יסתור לדעת הגרעק"א.²³

תירוצי האחרונים לחלק דדוקא אם אירע שהשביעי מפטיר

יאמרו קדיש לאחר ההפטר

יז) ומצאנו באחרונים כמה אופנים ליישב מנהגם של ישראל שביום שמוציאין ב' ס"ת וכן בשחרית דתשעה באב אומרים את הקדיש השני לפני ההפטר, ואפ"ה אם אירע שהשביעי מפטיר יאמרו את הקדיש לאחר ההפטר.

א. בשו"ת קרית חנה דוד (סי' כו) כתב ליישב באופן זה דדוקא בשבת שיש בו ס"ת אחד שנוהגין לומר הקדיש לפני עליית המפטיר אבל לא בין קריאת המפטיר להפטר, אזי באופן שהשביעי הוא המפטיר אין לומר קדיש לפני ההפטר, שכן יש לחוש שהנכנסין בשעת

22 פשוט דאין כוונת המשנ"ב שבשחרית דת"ב יאמרו קדיש לאחר החזרת ס"ת להיכל, חדא דאף בדברי הגרעק"א לא נזכר כן, ועוד דדוקא במנחת שבת ותעניות עושין כן כדי לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש (עי' רצב מג"א סק"ב ובמשנ"ב שם סק"ד) אבל בשחרית דת"ב אין סיבה לאחר את הקדיש כל כך, ועיין בהערה הקודמת.

23 ועיין עוד להמשנ"ב (תרפ"ה סק"ב) שכתב בשם השערי אפרים לענין ד' פרשיות שאם סיימו קריאת פרשת השבוע כבכל שבת ואמרו קדיש וכבר קרא המפטיר, ואח"כ נזכרו שצריך לקרא בד' פרשיות, אזי יוצאו ס"ת ב' ויקראו בו בד' פרשיות ויאמרו קדיש ויפטירו בהפטר ד' פרשיות, וש"מ דאף המשנ"ב ס"ל דיש לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטר.

הקדיש יראו שינוי שתיכף לאחר קדיש אומרים את ההפטרה ויבינו מכך שאין מחובת המפטיר לעלות לתורה.

אבל בשבת שיש בו ב' ס"ת כיון דהכל יודעים שאומרים קדיש - למנהג בני עדות המזרח - על כל ס"ת בפני עצמו, א"כ הנכנס בשעת אמירת הקדיש הלא תיכף בראיה בעלמא שישנם שני ס"ת על הבימה לבבו יבין שהמפטיר כבר עלה לתורה לקרות בס"ת הב', ועכשיו אמרו את הקדיש על הס"ת הב'.

והוסיף לדייק כדבריו מלשון הריב"ש 'כיון שאין דרך להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה לקריאת ההפטרה', דזהו דוקא בשבת שיש בו ס"ת אחד שאכן אין הדרך להפסיק, אבל באופנים שהדרך להפסיק בקדיש וכגון ביום שיש בו ס"ת ליכא חשש נכנסין.

ואם כי קשה קצת להלום כן בלשון הריב"ש שכן הלשון 'אין דרך להפסיק' משמע דבשום אופן אין מפסיקין, אולם מן ההכרח לקבל תירוץ זה כדי שלא תקשה דריב"ש 'אדרב"ש שכתב בעצמו (סי' שכ"א) שביום שיש בו ס"ת אומרים קדיש גם לאחר ס"ת הב'.

אכן לכאורה בתירוץ זה אינו מיושב המנהג לומר בתשעה באב קדיש לפני ההפטרה, דהא בתשעה באב יש רק ס"ת אחד וא"כ חזר למקומו חשש הנכנסין, ויש לדחוק דהלשון 'אין דרך להפסיק' הכוונה רק בשבת שאין נוהגים להפסיק שהרי אומרים תמיד קדיש לפני המפטיר, אבל בתשעה באב שהמנהג מעיקרא מיוסד על כך שנוהגים להפסיק אינו בכלל זה, ודוחק.

ב. עוד כתב (שם) לתרץ דחשש הנכנסין שייך רק להנוהגים שהש"צ אומר קדיש, אבל לפני הנהוג בקרב בני עדות המזרח שהמשלים אומר הקדיש א"כ נסתלק חשש הנכנסין, דהא אף הנכנסין בשעת אמירת הקדיש ידעו מעצמם דאם הוא אומר קדיש שמע מינה דהוא קרא זה עתה בתורה ונסתלק חשש דכבוד התורה.

וכן מדויק בלשון הריב"ש שכתב 'שכיון שהש"צ הפסיק בקדיש' דדוקא באופן שהש"צ אומר קדיש אין ניכר מי קרא בתורה לפני כן, אבל להמנהג שהשביעי אומר קדיש אין לחוש לנכנסין וכנ"ל.

והעלה לדינא דלהנוהגים שהמשלים אומר קדיש יש לפסוק למעשה דאף באופן שכבר אמרו קדיש וראו שרק השביעי יודע להפטיר אפ"ה אין צריך לחזור ולעלות ולקרות בתורה (כמ"ש הט"ז והמג"א) דהא ליכא חשש הנכנסין.

אולם כמדומה שגם בתירוץ זה אין בו כדי שביעה, דהא הריב"ש גופיה שכתב שהש"צ אומר קדיש הוא עצמו גם כתב דביום שיש בו ס"ת אומרים קדיש גם לאחר הס"ת הב', ושמע מינה דס"ל דאף באופן שהש"צ אומר קדיש אין להימנע מלומר קדיש לפני ההפטרה אף דיש לכאורה חשש הנכנסין.

ועוד דשני תירוצים אלו מועילים רק לסלק חשש הנכנסין, אבל לדעת הלבוש והאליה רבה ושאר אחרונים דעצם הקדיש הוי הפסק וגמר ענין וההפטרה נראית כענין בפני עצמו, אין מתורץ כלל בתירוצים הנ"ל.

ג. ובשבט הלוי (ח"י סי' פג) כתב דהעמידו תקנת חז"ל דהמפטיר צריך לעלות לתורה מפני כבוד התורה רק בשבתות שהם עיקר קריה"ת, אבל בתשעה באב אין להקפיד אם מפסיקים בקדיש לפני ההפטרה שכן על ידי פעם אחת בשנה לא יבואו לומר דנביא שזה לתורה.²⁴

24 וההפטרה נחשבת להתחלת הקינות (שם).

והנה תירוץ זה הוא על פי מנהג אשכנז שרק פעם אחת בשנה דהיינו בתשעה באב מפסיקים בקדיש לפני ההפטרה, אבל למנהג עדות המזרח שעושים כן בד' פרשיות ובמועדים (בין ט"ו לעשרים פעמים בשנה) אין שייך לתרץ כן.

נמצא א"כ דמחד גיסא ראה ראינו שכל הראשונים והאחרונים ס"ל דביום שיש ב' ס"ת וכן בשחרית דט"ב אומרים קדיש לפני ההפטרה, ומאידך לא זכינו להעלות ארוכה לקושיית הגרעק"א.

המנהג למעשה

יח) מנהג אשכנז - כפי שנתבאר לעיל אות יד הנה בסדור יעב"ץ ובדרך החיים וקצו"ע מבואר להדיא דבשחרית דתשעה באב יש לומר קדיש לפני ההפטרה, וכן איתא בלוח לא"י לוח ההלכות והמנהגים לוח דבר יום ביומו.

אף הגרעק"א והמשנ"ב נמנעו מלשנות המנהג, וכדעת יחיד מצאנו את הגרי"י פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' ס"ג הערות על המשנ"ב) שכתב לנהוג כהגרעק"א לומר קדיש לאחר ההפטרה.

מנהג עדות המזרח - מצאנו בזה ג' דעות למעשה:

א. דעת הכף החיים והאור לציון - דבין ביום שיש ב' ס"ת ובין בשחרית דט"ב אומרים קדיש לפני ההפטרה (כף החיים קמ"ז סקמ"ד תקנ"ט סק"מ אור לציון ח"ג פכ"ט סכ"ג²⁵).

ב. דעת החזון עובדיה - דביום שיש ב' ס"ת אומרים קדיש לפני ההפטרה (חזו"ע פורים עמ' יט), ובשחרית דט"ב אומרים לאחר ההפטרה (חזו"ע ד' תעניות עמ' שפב), ולא ידעתי מה מקום לחלק ביניהם.

ג. מנהג תונים - בין ביום שיש ב' ס"ת ובין בשחרית דט"ב אומרים קדיש לאחר ההפטרה כדי לחוש לדעת הר"י מיגאש (משנ"ב עם הערות איש מצליח ח"ג דף סא: הערה 3).

מנהג תימן (בלדי) - בין אחר הקריאה בס"ת ב' ובין בשחרית דט"ב אין אומרים כלל קדיש, וכדעת הר"י מיגאש דבכה"ג ביטלו את הקדיש (תכלאל עץ חיים למהרי"ץ דף קסג. שו"ע המקוצר סי' כ"ב סל"ד וסי' ס' סט"ז)²⁶.

הערות על ספר חזון עובדיה

בספר חזון עובדיה (ד' תעניות עמ' שפב סי"ג) פסק דבשחרית דט"ב יש לומר קדיש רק לאחר ההפטרה וליקט הרבה ראשונים ואחרונים כדי לבסס מנהג זה.

והנה טרם אפתח פי אשאלה מענה לשון, ואתנצל בזה כי מי אנכי אשר כאפרוח קטן שלא נפקחו עיניו אבא להעיר בזה על דברי האדם הגדול בענקים אשר התורה היתה סדורה לנגד עיניו, אולם כדרכה של תורה מצאתי בקעה להתגדר בה לבאר וליישב דברי רבותינו הראשונים דבר דבור על אפניו.

25 עי"ש שכתב להוכיח מיום שיש ב' ס"ת שאומרים קדיש לפני ההפטרה ש"מ דלא חיישינן להר"י מיגאש, ולכן אף בשחרית דט"ב יאמרו קדיש לפני ההפטרה.

ונפשי בשאלתי אי יש לדייק מזה גם לענין כשהשביעי הוא מפטיר אם גם בזה אפשר לומר הקדיש לפני ההפטרה ודלא כאו"ז.

26 ואין משלימים את חובת הקדיש לאחר ההפטרה דכיון דנדחה ידחה (עולת יצחק ח"ב סי' קלב).

א. ראשית הביא דברי הר"י מיגאש (סי' פט) המובאים לעיל (אות ד), אולם בסיום דבריו העתיק בזה הלשון 'לכך תיקנו שלא להפסיק בקדיש במנחת יום הכיפורים בין תורה לנביא אלא יאמר הקדיש אחר ההפטרה' עכ"ל.

והנה סיום הלשון דיאמר הקדיש אחרי ההפטרה אינם נמצאים כלל בשו"ת הר"י מיגאש שלפנינו (כן הוא בדפוס ישן ובהוצאת מכון י-ם).

יתירה מזאת, אי אפשר כלל שהר"י מיגאש כתב לשון זה, שהרי דעתו דאין כלל חובת קדיש על קרה"ת ולכן אין אומרים קדיש בקרה"ת דשני וחמישי, וכל עיקרו של קדיש דקרה"ת נתקן להפסיק בין קרה"ת להפטרה²⁷, וא"כ לאחר שאמרו ההפטרה אין כל סיבה וסברא להשלים ולומר קדיש לאחר ההפטרה.

ב. הביא דברי הרוקח (סי' ריח) דבמנחת יוה"כ יאמרו הקדיש דקרה"ת לאחר החזרת ס"ת להיכלו, וכוונתו להוכיח מן הרוקח דאין לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטרה בספר יונה.

הנה בעניי לא ידעתי מה ראייה בזה דדברי הרוקח אינם נוגעים לעניננו כלל, ואבאר בקצרה דהנה נחלקו רבותינו הראשונים לענין מנחת התעניות שיש בהם הפטרה, אם יש לומר קדיש תיכף לאחר קרה"ת על חובת קרה"ת ולחזור ולומר קדיש לפני שמו"ע וקאי על פסוקי ההפטרה.

דהנה במנחת שבת איחרו את הקדיש דקרה"ת לאמרו לפני התיבה כדי לעמוד בתפילה מתוך אמירת קדיש (רוקח סי' שסב), וזהו לפי שהראשונים אמרו בעת החזרת ס"ת רק פסוק יהללו, ולכן אי אפשר לומר קדיש על קרה"ת ולחזור ולומר קדיש לפני שמו"ע על פסוק יהללו לפי שהם רק שני פסוקים ואין בהם די הפסק בין שני הקדישים (מג"א רצב סק"ב), ולכן איחרו את הקדיש דקרה"ת לאמרו לאחר יהללו והכנס"ת להיכלו לפני שמו"ע, אבל בשחרית דחול ודר"ח אומרים קדיש תיכף לאחר קרה"ת וחוזרים ואומרים קדיש על מזמור דאשרי לפי שמזמור זה הוא הפסק (פמ"ג שם).

אולם נחלקו הראשונים לענין מנחת התעניות שיש בהם הפטרה אי חשיב למיהוי הפסק בין שני הקדישים, דדעת שבלי הלקט (סי' עט הוב"ד בב"י ריש סי' רצב) דיש לומר קדיש על קרה"ת לפני ההפטרה ולחזור ולומר קדיש לאחר ההפטרה לפני שמו"ע, ודעת שאר הראשונים דההפטרה לא חשיבא הפסק משום שהיא טפילה אל הקריאה ובטילה אליה, ואם יאמרו קדיש תיכף לאחר קרה"ת כבר יצאו יד"ח קדיש על ההפטרה ולא יוכלו לחזור ולומר קדיש לפני התפילה (מחש"ק שם).²⁸

ועתה יבואר דמש"כ הרוקח דבמנחת יוה"כ יש לומר הקדיש לאחר החזרת ס"ת להיכלו אינו מטעם שאין להפסיק בקדיש בין קרה"ת להפטרה ומפני כבוד התורה, אלא משום

27 ראה שם בתחילת התשובה.

28 וכן כתב באורחות חיים (הל' קריאת ס"ת מב), ובמחזור ויטרי (עמ' תרכב ותשסז) שאף במנחת התעניות אין לומר קדיש תיכף לאחר קרה"ת אלא מאחרים אותה לאמרה לפני תפילת שמו"ע לפי שההפטרה אינה נחשבת להפסק בין קרה"ת לקדיש.

עוד יש להוסיף עליהם את הריב"ש (סי' שכ"א) לענין מנחת יוה"כ, הרשב"ש (סי' תרו ע"ש) דבתחילת הסימן הביא בשם הרשב"ץ דבמנחת התעניות אין לומר קדיש לפני עליית המפטיר לפי שהוא מן המנין ובסוף הסימן הוסיף מעצמו דאין לומר קדיש גם לאחר קרה"ת כי אם לפני התיבה (מרדכי (יומא תשכז) דרכי משה (תרכב ב) יפה ללב (ח"ב תרכב ב) שו"ת בית דינו של שלמה (סי' א) וכן נקטו להלכה המשנ"ב (תרכב סק"ח) והכה"ח (שם סק"ב).

ואי"ה יבואר כל זה באריכות בקונטרס קדיש דאורייתא הנמצא עמדי בכתובים.

דסבירא ליה כהראשונים דההפטרה לא חשיבא הפסק לענין שיוכלו לומר ב' קדישים סמוכים זה לזה.

והראיה הברורה לזה שכן הרוקח עצמו כתב במפורש (סי' שיא) דבשחרית דט"ב יש לומר קדיש בין קרה"ת להפטרה, ושמע מינה דמנחת התעניות שאני משום חובת אמירת קדיש לפני שמו"ע וכן"ל, ולא ידעתי אמאי העלים החזו"ע עיניו מזה והביא ראיה ממנחת יוה"כ שאינה נוגעת לעניננו כלל.

ג. הביא משו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' ש"כ) שכתב בזה"ל ובתעניות ובמנחת יוה"כ וכן בשחרית של תשעה באב הוא (-המפטיר) עולה למנין שלשה כיון שלא הפסיקו בקדיש וכו', עכ"ל.

ולא זכיתי להבין ראיתו, דהנה התשב"ץ לא מיירי שם כלל בענין הפסק בקדיש בין קרה"ת להפטרה כי אם בענין עליית המפטיר העולה מפני כבוד התורה, דבזה הרי הוא מונה והולך את כל המפטירים ומחלקם לשלש דרגות. א. הפטרות דשבת שהם לאחר מנין העולים ולכך מפסיקים לפנייהם בקדיש. ב. מפטיר דמנחת התעניות שהמפטיר ממנין העולים, וכיון שהם מן המנין אין להפסיק לפנייהם ולומר קדיש בין עליית השני לשלישי המפטיר, שהרי לא נשלם עדיין מנין העולים. ג. ימים שמוציאים בהם ב' ס"ת שהמפטיר קורא בס"ת הב', ולכן אומרים קדיש גם לאחר הס"ת הראשון וחוזרים ואומרים קדיש לאחר קריאת המפטיר בס"ת הב' לפי שקריאה זו היא חובת היום.

נמצא דהתשב"ץ לא מיירי כלל מאמירת קדיש בין קרה"ת להפטרה כי אם מאמירת הקדיש קודם עליית המפטיר כדמוכח לכל מעיין בדבריו.

ועוד יש לתמוה אמאי הביא החזו"ע רק קיצור לשון התשב"ץ 'כיון שלא הפסיקו בקדיש וכו', ולא הביא כל לשונו 'כיון שלא הפסיקו בקדיש אחר שקרא השני', שהוא מורה להדיא שהמדובר מאמירת קדיש לפני עליית המפטיר ולא מהקדיש שלאחריה.

ועוד דהמשך תשובת התשב"ץ תיובתיה, שכתב שביום שיש ב' ס"ת אומרים קדיש בין אחר ס"ת ראשון ובין אחר ס"ת ב', ולא זכר לציין שיש לומר את הקדיש רק לאחר ההפטרה כדי שלא להפסיק בקדיש לפני ההפטרה.

ד. הביא דברי האבודרהם (עמ' שכב) במנחת יוה"כ שהשמיט אמירת קדיש בין קרה"ת להפטרה.

גם בזה לא ידעתי אמאי הביא ממרחק לחמו, שהרי האבודרהם עצמו כתב בשחרית דט"ב (עמ' רפה) דאומרים קדיש בין קרה"ת להפטרה, אלא דבמנחת יוה"כ ובמנחת ט"ב (עמ' רפו) לא הזכיר הקדיש, ומשום דגם ס"ל כהרוקח לעיל אות ב דההפטרה לא חשיבא הפסק לענין שיוכלו לומר ב' קדישים.

ה. הביא דברי השבלי הלקט (סי' עט המובאים בב"י סי' רצב) דבמנחת התעניות יש לומר קדיש תיכף לאחר קרה"ת, וחוזרים ואומרים קדיש לאחר הפטרה לפני שמו"ע, וע"ז הביא דברי השכנה"ג שתמה על הב"י שהוא לכאורה היפך דברי הרמב"ם ועיין לקמן אות ח בענין דברי הרמב"ם בסוגיין, ועכ"פ בדברי השכנה"ג לא נזכר אפילו ברמז דהטעם דאין להפסיק בקדיש לפני ההפטרה הוא משום דע"י הקדיש יצטרך המפטיר לעלות שוב לתורה, דכל משאו ומתנו של השכנה"ג אינו אלא בענין אם ההפטרה חשיבא הפסק לענין שיוכלו לומר ב' קדישים או לא.

ו. אף בדברי הרב שדה הארץ (ח"ג סי' כ"ח) המובאים בחזו"ע לא הוזכר כלל מענין שלא להפסיק בקדיש לפני ההפטרה אלא מענין הנ"ל אם אפשר לומר ב"פ קדיש בין לפני

ההפטרה ובין לאחריה וכדעת השבלי הלקט, ולכן נסתפקו רבני ירושלים המוזכרים שם רק במנחת יוה"כ וט"ב ולא בשחרית דט"ב.

ז. עוד הביא לשון תשובת הריב"ש (סי' שכ"א) שכתב בזה"ל בשבת במנחה וכן ביום הכפורים מאחרין לומר קדיש עד לאחר שיחזירו ספר תורה למקומו, כדי לעמוד בתפלה מתוך הקדיש. שאם יאמרו קדיש מיד אחר קריאת התורה, לא יוכלו לחזור ולומר קדיש סמוך לתפלה על בלי מה, שהרי כבר אמרו אשרי קודם קריאת התורה, וכן במנחה של תעניות, עכ"ל הריב"ש.

והנה בדברי הריב"ש מבואר ממש ההיפך דברי החזו"ע, דהריב"ש כתב דבמנחת יוה"כ מאחרים לומר קדיש דקרה"ת רק מטעם שאם יאמרו קדיש תיכף לאחר קרה"ת לא יוכלו לחזור ולומר קדיש לפני שמו"ע על בלי מה, ומהאי טעמא נוהגים לאחר קדיש דקרה"ת במנחת שבת.

והרי שלך לפניך דרך לצורך שמו"ע מאחרים את הקדיש ולא מטעם שאין להפסיק בקדיש לפני ההפטרה.

ח. הביא משו"ת בית דינו של שלמה (סי' א) המבאר בדעת הרמב"ם דאין להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר להפטרה.

והנה דעת הרמב"ם צריכה בירור הרבה ואי"ה בקונטרס קדיש דאורייתא יתבאר בהרחבה, ועכ"פ אבא בזה בקצירת האומר לבאר כוונת הבי"ד של שלמה ועד כמה אפשר להביא ראיה מביאורו בדברי הרמב"ם.

הנה עיקר קושייתו היא לענין מנחת יוה"כ, דהנה כתב הרמב"ם (פי"ב מתפילה ה"כ) בזה"ל 'וימים שיש בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר, ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחר המפטיר' עכ"ל הרמב"ם, ומשמע מזה דחובת הקדיש על קרה"ת הוא משום שיש הפטרה המפסקת בין קרה"ת לתפילה.

ומאידך מצאנו שכתב הרמב"ם (שם הכ"א) דבמנחת יום הכפורים 'מוציא ספר תורה, ועולין וקורין בו, ומחזירו ואומר קדיש ומתפללין מנחה', ומשמע דאומר קדיש רק לפני התפילה אבל אינו אומר קדיש על קרה"ת, ואף שישנה הפטרה במנחת יוה"כ אפ"ה ליכא חובת קדיש על קרה"ת.

ולכן כתב ליישב בהקדם דברי הרמב"ם שם הי"ז שכתב 'וכן מפטיר עולה מן המנין שהרי הוא קורא בתורה, ואם הפסיק שלח ציבור בקדיש בין משלים ובין המפטיר אינו עולה מן המנין' עכ"ל, ומשמע מזה דאם המפטיר הוא מן המנין אין להפסיק בקדיש לפני עליית המפטיר לקרא בתורה.

עוד הוסיף לומר מסברא דנפשיה דס"ל להרמב"ם דאין להפסיק בקדיש גם בין קריאת המפטיר בתורה לאמירת ההפטרה [אף שאין כן דעת קצת פוסקים. שם], ולפי"ז כתב לבאר מש"כ הרמב"ם 'וימים שיש בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחר המפטיר', דבשבת ויו"ט יש שנהגו לומר קדיש לפני עליית המפטיר (שהרי בהם נהגו שהמפטיר אינו מן המנין), ויש שנהגו לומר קדיש 'אחר המפטיר' היינו אחר שקרא ההפטרה, ומשום דאין להפסיק בקדיש בין קריאת המפטיר בתורה לאמירת ההפטרה.

ולפי"ז מיושב דבמנחת יוה"כ שהמפטיר הוא ממנין שלשת העולים, לכך אין לומר קדיש לא לפני עלייתו שהרי לא נשלם המנין, וגם לא לפני קריאת ההפטרה שהרי אין להפסיק ביניהם וכנ"ל, ולכן כתב הרמב"ם שיאמרו קדיש רק אחר החזרת ס"ת להיכלו לפני שמו"ע,

עד כאן תירוצו של הבי"ד של שלמה, ובחזו"ע כתב דהרמב"ם בשיטת רבו הר"י מיגאש אמרה שאין להפסיק בקדיש בין קרה"ת להפטרה.

והנה ברמב"ם עצמו אין מבואר להדיא שאין לומר קדיש בין קריאת המפטיר להפטרה ובבי"ד של שלמה כתב כן מסברא דנפשיה, ומה שכתב דכוונת הרמב"ם ד'אומרים קדיש לאחר המפטיר' היינו לאחר ההפטרה, הנה חזרנו על הרבה ספרי ראשונים ורושמי המנהגים ולא מצאנו כלל מי מהם שיכתוב לומר קדיש לאחר ההפטרה, ואדרבה מצאנו גם ראינו להתשב"ץ (ח"א סי' קל"א וח"ב סי' ע') שכתב 'בגירונדא הם נוהגים כל שבתות השנה לקרות ששה, והמפטיר משלים הפרשה ואומרים קדיש, וקורין ההפטרה, ומנהג זה הוא מפי הרמב"ן ז"ל, עכ"ל, הרי דהביא להדיא שיש הנוהגים להעלות רק שבעה והמפטיר מן המניין ולכן אומרים קדיש לאחר עליית המפטיר ולא לאחר ההפטרה, ומסתמא הבי"ד של שלמה לא ידע ממנהג זה ולכן נדחק לבאר דכוונת הרמב"ם לומר קדיש לאחר ההפטרה.

ומהאי טעמא עדיף לן תירוצו של הרב שדה הארץ (ח"ג סי' כ"ח) שסמך בכל כחו על מש"כ הרמב"ם (פי"ג הט"ו) שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם ואח"כ מפטירין בנביא עכ"ל, וא"כ ישנה חובת קדיש לעולם קדיש קריאת התורה להפטרה ואף בשחרית ומנחה דט"ב ויוה"כ.

ומה שלא הזכיר הרמב"ם קדיש זה לענין מנחת יוה"כ עי"ש שלא הזכיר גם עצם אמירת ההפטרה (ועי"ש בהלכה שלפני כן השמיט אמירת אשרי וקדיש בימים שיש בהם מפטיר ומוסף אעפ"י שזכרם בפ"ט הי"ג), ולכאורה לא נתכוין לומר בזה כי אם 'סדר הקריאה בתורה אחר התפלה כל יום שיש בו תפלת מוסף' היינו דבהלכה כ' כתב דביום שיש ב' תפילות קורין בתורה בין שחרית למוסף, ולאחמ"כ (הכ"א) דבמנחת שבת ותעניות קוראים בתורה לפני התפילה, ולאחמ"כ (הכ"ב) דבשחרית דחול קוראים בתורה לאחר התפילה, ולא ידעתי אמאי דחה החזו"ע תירוץ זה.

ט. עוד יש לתמוה על החזו"ע אמאי כתב דביום שיש ב' ס"ת אומרים את הקדיש השני לפני ההפטרה (חזו"ע פורים עמ' יט), ולענין שחרית דט"ב כתב לומר קדיש לאחר ההפטרה (חזו"ע ד' תעניות עמ' שפב), ולא ידעתי מה מקום לחלק ביניהם דחד טעמא אית להו.

תבנא לדינא שלא מצינו בכל הראשונים מי שיזכיר אמירת הקדיש לאחר אמירת ההפטרה, והראשון שכתב כן לענין קרה"ת דשבת הוא המג"א, והגרעק"א הקשה לפי"ז על קרה"ת דשחרית דט"ב אך גם הוא לא אבה לשנות המנהג, ורק המנהגי מצרים והנהר מצרים והגרי"י פישר באבן ישראל הם שהורו לנהוג כן למעשה.

